

Moniselitteinen monipaikkaisuus ja kestävä kehityksen haasteet maaseudulla

Anna-Mari Simunaniemi, Helka-Liisa Hentilä & Anna Kupila

Johdanto

Etätöiden ja paikkariippumattoman työn yleistyessä monipaikkaisuus on yhä merkityksellisempi ilmiö yhteiskunnassa (Lehtonen & Vihinen 2020). Monipaikkaisuudella (*multi-locality*) tarkoitetaan jokapäiväistä elämää useissa tilallisesti ja toiminnallisesti erillisissä paikoissa sekä liikettä niiden välillä (Dittrich-Wesbuer ym. mukaan Rolshoven 2006; Haukkala 2011). Monipaikkaisuuteen liittyy käsite paikkariippumattomuus, joka Anna Kupilan (2022) tulkinnan mukaan on yläkäsite, jossa toiminnan –esimerkiksi työn – toteuttaminen ei ole sidottu mihinkään tiettyyn paikkaan. Monipaikkaisuus ja paikkariippumattomuus eivät viittaa vain yksilötasoon vaan se koskee myös kunnissa ja yrityksissä tehtävää työtä ja niiden tarjoamia palveluita (Kupila 2022), esimerkiksi yrityksen useita toimipaikkoja eri sijainneissa tai paikkariippumattomia työ-, opiskelu- ja asiointimahdollisuuksia etäyhteyksien avulla (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022).

Monipaikkaisuuteen liittyviä kestävyysaasteita ennakoitiin jo yli vuosikymmen sitten Sitran raportissa (Haukkala 2011). Monipaikkaisuuden myötä mahdollisesti lisääntyvä liikkuminen, useiden asuntojen hiilijalanjälki ja vapaa-ajan asuntojen jätevesikuormitus ovat esimerkkejä ekologisen kestävyuden haasteista. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta olennaista on, perustuuko monipaikkaisuus vapaaehtoisuuteen ja kohdistuuko se tasapuolisesti kaikkiin ammatti- ja tuloryhmiin ja taloudellisesti kestävä monipaikkaisuus edellyttää kustannustehokkuutta. Monipaikkaisuutta ei kuitenkaan ole tarkasteltu järjestelmällisesti maaseutumaisen alueiden kestävä kehityksen näkökulmasta eikä monipaikkaisuus ole tähän mennessä ollut suoranainen politiikkatavoite (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022), joten monipaikkaisuutta edistävät ohjaukset eivät muodosta kokonaisuutta, eikä niillä ole määriteltyjä strategisia tavoitteita. On kaikkien yhteinen etu, että monipaikkaisuus niin kaupunki- kuin maaseutualueilla toteutettaisiin mahdollisimman resurssiviisaasti hyvinvointia ja elämänlaatua lisäten (Haukkala 2011). Maaseutupolitiikan neuvoston (2020) SOIHTU-hankkeessa laadittujen maaseutupolitiikan politiikkasuositusten mukaan harvaan asuttujen alueiden elinvoimaisuuden turvaaminen edellyttää alueellisten ja paikallisten resurssien yhdistämistä mukaan lukien paikallisten yritysten osaaminen, osallisuus ja vastuunkanto. Monipaikkaisuuden kestävyys edistäminen on tunnustettu tärkeäksi myös alueidenkäytön kehityskuvaa koskevassa raportissa, jossa tunnustettiin monipaikkaisuuden kytkeytyminen maaseudun ja kaupunkien välisiin henkilö- ja materiaalivirtoihin sekä elinvoimaisuuden kehittämiseen (Peltomaa & Saukkomaa 2022).

Tässä artikkelissa kuvaamme monipaikkaisuuteen liittyviä kestävä kehityksen haasteita maaseutumaisen alueiden näkökulmasta. Artikkelin näkemykset perustuvat kirjoittajien tekemien havaintojen sekä aiemman kirjallisuuden lisäksi Maaseudun monipaikkaisen asumisen, yrittämisen ja etätöskentelyn edistämisen keinot Pohjois-Pohjanmaalla (MOPPI) -hankkeeseen, jossa

on selvitetty maaseutumaisten alueiden asukkaiden, yritysten ja kuntien kokemuksia monipaikkaisuudesta, etätyöstä ja digitalisaatiosta maaseudun veto- ja elinvoimaisuuden edistämiseksi.

Koronapandemia siirsi yhteiskunnan nopeutetusti monipaikkaisuuteen

Työhön liittyvän monipaikkaisuuden muotoja ovat etätyö, pendelöinti ja kausityö (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022), jotka yleistyivät räjähdysmäisesti koronapandemian alkaessa. Vuoden 2020 Työolobarometrin mukaan ennen korona-aikaa säännöllistä etätyötä teki noin viidennes suomalaisista palkansaajista (Keyriläinen 2021). Etätyö ei automaattisesti tarkoita monipaikkaisuuden lisääntymistä, jos työtä tehdään pelkästään kotoa eikä tarvetta esimerkiksi työasunnolle ole. Monipaikkaisuus lisääntyy, jos (etä)työnteon paikkaa vaihdetaan arjen ja vapaa-ajan tarpeiden mukaan esimerkiksi vakituisen ja kakkosasunnon välillä.

Tällä hetkellä työpaikoilla pohditaan 'paluuta uuteen normaaliin', mihin puhujasta riippuen liittyy erilaisia merkityksiä. Koronapandemia pakotti meidät näkemään, kuinka monipaikkaista ja paikkariippumatonta elämämme on ja voisi olla. Tilastokeskuksen keväällä 2021 tekemässä kyselyssä peräti 90 prosenttia etätyötä tehneistä palkansaajista haluaisi jatkossakin tehdä etätyötä ainakin neljäsosan työajastaan (Sutela & Pärnänen 2021). Vielä on aikaista arvioida, kuinka laajasti etätyö ja monipaikkaisuus lopulta jäävät osaksi työtä ja asumista, mutta paluu korona-aikaa edeltäneeseen tilanteeseen ei ole enää realistista. Jatkossa alueellinen suunnittelu, tutkimus ja kehitys eivät saisi pohjautua yksipaikkaisuuden oletukseen (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022). Kuitenkin monet yhteiskunnalliset rakenteet sekä yhdyskuntien ja rakennetun ympäristön suunnitteluun liittyvät tavoitteet ja toimintamallit perustuvat edelleen yksipaikkaisuuden ideaan hidastaen sujuvaa siirtymää kohti aidosti kestäväää monipaikkaisuutta.

Tilastot eivät kerro koko totuutta monipaikkaisuudesta

Monipaikkaisuuden tietoperusta erilaisten vaikutusten ymmärtämiseksi on nykyisellään hajanainen. Esimerkiksi viralliset tilastot eivät kerro koko totuutta väestön alueellisesta jakautumisesta (Puhakka 2021). Työperäinen monipaikkaisuus koskettaa satoja tuhansia suomalaisia. Ennen koronapandemiaa monipaikkaisia henkilöitä oli väestömäärään suhteutettuna eniten maaseudulla, vaikka määrällisesti monipaikkaisia työntekijöitä oli eniten suurien kaupunkien keskustoissa (Huovari, Vihinen, Kotavaara & Härmälä 2020). Maaseudun näkökulmasta monipaikkaisuus liittyy moniin asukasryhmiin kuten identiteetiltään maalaisiin, etätyöntekijöihin, maaseudun vapaa-ajan asukkaisiin ja maaseudulla toteutettaviin harrastuksiin (Haukkala 2011). Etätyön mahdollisuus painottuu korkeakoulutetulle väestön osalle ja asiantuntijatehtäviin, kun taas suurta osaa matalapalkkaisesta palvelu- ja hoiva-alan suorittavasta työstä ei ole mahdollista tehdä etänä. (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022). Monipaikkaisuus siis ohjaa ihmisen toiminta-alueita useammalle kuin yhden kunnan alueelle, mutta tämä toiminta jää lähes kokonaan tilastoimatta, jolloin se ei myöskään juurikaan ohjaa aluekehityksen jakautumista, kuten esimerkiksi valtion rahoittamia infrastruktuuriavustuksia.

Monipaikkaisuus haastaa maaseutumaiset kunnat pohtimaan ilmiön vaikutuksia

Valtioneuvoston tuoreessa policy briefissä ”Kohti kestäväää monipaikkaisuutta” todetaan, että monipaikkaisuus näyttäytyy eri alueilla eri tavalla (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022). Kaupungeissa monipaikkainen asuminen liittyy useimmiten työhön, opiskeluun, perhesuhteeseen ja parisuhteeseen, mutta maaseudulla ilmiö keskittyy erityisesti vapaa-aikaan ja kausityöhön (Pitkänen & Strandell 2018). Määrällisesti merkittävin säännöllisen yöpymiseen perustuvan monipaikkaisuuden muoto onkin juuri vapaa-ajan asuminen, joka on tyypillistä erityisesti iäkkäämmille ja varakkaammille

henkilöille (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022). Noin viidennes etätöiden tekijöistä teki koronapandemian aikana töitä vapaa-ajan asunnollaan (Sutela & Pärnänen 2021), joista monet sijaitsevat maaseudulla.

Suomessa puhetta väestökehityksestä hallitsee näkemys maaseudun autioitumisesta, vaikka tämä on vain osatotuus dynaamisesta alueiden käytöstä (Lehtonen & Vihinen 2020). Väitetään, että nykyisellään harvaan asutut maaseutualueet eivät pysty vastaamaan nykyajan vaatimuksiin ja kilpailemaan kaupunkien kanssa samoilla liiketoiminnan aloilla (Puhakka 2021). Siksi on tunnistettava maaseudun vetovoimatekijät sekä tuettava tavoitteellista kehittämistoimintaa, jossa konkreettisilla toimenpiteillä ohjataan alueita paikkaperustaisen kehittämisen pohjalta. Monipaikkaisuuden huomiointi muuttaa käsitystä tulevaisuuden väestön liikkumisesta ja palvelujen tarpeesta, jotka on huomioitava aluesuunnittelussa. Se luo myös uuden ulottuvuuden kaupunki-maaseutuvuorovaikutukseen ja sen mallintamiseen osana maaseutu- ja kaupunkipolitiikkaa.

Monipaikkaisuuden risteävät vaikutukset

Alueiden monipaikkaisuuteen liittyviä keskeisiä toimijaryhmiä ovat kunnat, alueella toimivat yritykset sekä kuntien vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat, jotka samalla voivat olla yritysten työntekijöitä. Toimijoiden odotukset, tarpeet ja osaamiset liittyen monipaikkaisuuteen ovat osittain keskenään eri suuntaisia. Taulukossa 1 on tiivistetty MOPPI-hankkeen selvityksessä tunnistettuja maaseutualueiden monipaikkaisuuteen liittyviä kestävän kehityksen osa-alueita asukkaiden, yritysten ja kuntien näkökulmasta. Taulukossa on arvioitu todennäköisiä myönteisiä (+) tai kielteisiä (-) vaikutuksia toimijoihin. Kunnalle lyhyellä aikavälillä kustannuksia aiheuttavat infrastruktuuri-investoinnit on arvioitu kokonaisuudessaan myönteisiksi, koska ne hyödyttävät kuntalaisia ja vaikuttavat houkuttelevasti etätöntyöntekijöiden muuttohalukkuuteen. Tunnistetut hyödyt ja haasteet kuvataan kestävän kehityksen näkökulmista seuraavissa kappaleissa.

Taulukko 1. Maaseudun monipaikkaisuuden ja kestävän kehityksen osa-alueiden hyötyjä ja haasteita monitoimijanäkökulmasta.

	Asukas / työntekijä	Yritys	Kunta
Ekologinen	+ Etätö vähentää työmatkoista aiheutuvia päästöjä	+ Toimitilojen tehokkaampi tilankäyttö	+ Tyhjän ja vajaakäyttöisen rakennuskannan käyttöönotto ja yhteiskäyttö + Infrastruktuurin tehokkaampi käyttö
	- Vakituisten ja vapaa-ajan asunnon energiankulutus - Monipaikkaisuuteen liittyvän liikkumisen henkilöautoriippuvuus	- Monipaikkaisuuteen liittyvän liikkumisen päästöt	- Investoinnit vain osittain käytössä olevaan infrastruktuuriin - Jätehuolto ja muut velvoitteet

	Asukas / työntekijä	Yritys	Kunta
Taloudellinen	+ Mahdollisuus vuokrata toista asuntoa + Jakamistalous + Etätö säästää matkakuluissa	+ Liiketoiminta-mahdollisuude verkkoliiketoiminnan kautta + Etätö-mahdollisuuden tarjoaminen edistää työvoiman saatavuutta ja säästää kustannuksissa + Monipaikka-asukkaista uutta asiakaskuntaa	+ Yhteisöverot (yritysten päätoimipaikka) + Yrityskiinteistöjen kaavoitus ja rakennuttaminen + Uusia asukkaita ja lisää verotuloja + Infrastruktuuri-investointien (esim. tietoliikenneyhteydet, yhteiskäyttöiset työtilat) hyödyt myös kuntalaisille
	- Monipaikkaisen liikkuvuuden kustannukset - Usean asunnon/kiinteistön ylläpitokustannukset	- Monipaikkaisen liikkuvuuden kustannukset - Toimitilojen ylläpitokustannukset - Uusia liiketoimintamahdollisuuksia ei tunnisteta	- Palveluiden tuottaminen myös monipaikka-asukaille - Poismuuttavat / muualla etätöitä tekevät työntekijät eivät tuo verotuloja mutta käyttävät kunnan palveluita ja infrastruktuuria - Yhteisöverot (yritysten päätoimipaikka) - Etä- ja yhteiskäyttöisten työtilojen ylläpito - Tietoliikenneyhteyksien investoinnit
Sosiaalinen	+ Mahdollisuus valita itselle mieluinen asuinympäristö + Omaan tilanteeseen sopivat palvelut ja harrastukset	+ Paikallisyhteisön elinvoimaisuuden edistäminen työllistämisen ja palveluntarjonnan kautta + Työyhteisön kansainvälistyminen ja monikulttuurisuus	+ Tietoliikenneyhteyksien kehittyminen + Etätötilojen ja yhteiskäyttöisten työtilojen tarjoaminen + Alueen viihtyisyyden ja palveluiden kehittäminen + Asukkaiden ja yritysten kuuleminen päätöksenteossa + Kuntarajat ylittävä vuoropuhelu ja yhteistyö
	- Kiinnittyminen paikallisyhteisöön haastavaa - Kiinnittyminen (etä)työyhteisöön voi heikentyä - Palvelutarjonta ei vastaa tarpeita		- Monipaikkaisten palvelutarpeita ei tunnisteta - Kehittämistyössä ei oteta muilta oppia - Kunnan omien etätöikäytäntöjen kehittymättömyys

Ekologisesti kestävä monipaikkaisuus

Monipaikkaisuus voi sekä lisätä että vähentää päästöjä riippuen toteutustavasta. Päivittäinen työmatkaliikenne tuottaa noin viidenneksen kaikista henkilöautoilla kuljetuista kilometreistä ja vapaa-ajan asuminen pohjautuu lähes yksinomaan yksityisautoiluun (Rannanpää, Antikainen, Aro ym. 2022). Etätö vähentää liikkumistarvetta ja siten matkustamisesta aiheutuvia päästöjä. Toisaalta monipaikkaisuus, jossa työntekijä vaihtaa usein työnteon paikkaa, lisää liikkumisen päästöjä. Maaseudun harva asutus ja pitkät etäisyydet eivät mahdollista kestävien liikennemuotojen käyttöä työhön, asiointiin ja vapaa-aikaan liittyvässä liikkumisessa. Vähäpäästöiset sujuvat matkaketjut ja liikenteen vaihtoehtoiset käyttövoimaratkaisut hakevat maaseutualueilla vielä muotoaan.

Monipaikkaisuus sisältää ajatuksen, että henkilö liikkuu monen eri paikan välillä. Henkilön ollessa vapaa-ajan asunnollaan, on todennäköistä, että toisaalla on tyhjänä oleva asunto tai toimitila, jota lämmitetään edelleen. Jos maaseudun ja kaupungin välillä jaksottain jaettu monipaikkainen asuminen yleistyy, voivat liikenteen päästöt ja ykkös- ja kakkoskotien lämmittämisen energiankulutus kasvaa samalla kun rakennusten vajaakäyttö yleistyy. Tämä aiheuttaa yhden ekologisen kestävyuden ratkaistavan haasteen. Maaseudulla on paljon tyhjää tai vajaakäyttöistä rakennuskantaa, joten tarvitaan uusia ratkaisuja niiden hyödyntämiseksi. Toisaalta maaseutualueilla on paikoin myös pulaa vuokrakäyttöön sopivista asunnoista, esimerkiksi paikkakunnilla, joissa on menossa tuulivoimaan liittyviä rakennushankkeita. Voisiko kunnan ylläpitämä kiinteistöporssi tai vuokravälitys tuoda tarjonnan paremmin näkyviin? Ekologisten ja myös taloudellisten resursien tuhlaamisen välttämiseksi pidämme tärkeänä, että löydetään rakennuskannan yhteiskäyttöä tukevia jakamistalouteen perustuvia ratkaisuja.

Ihmisten elämän ja arjen monipaikkaisuus tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon kehitettäessä ratkaisuja kestävyysasteisiin, kuten liikenteen päästövähennystoimenpiteet ja asumisen energiankulutuksen ratkaisut. Monipaikkaisuuden ympäristövaikutuksia tulisi seurata nykyistä paremmin ja lisätä kansalaisten tietoisuutta monipaikkaisen elämän kestävyudesta ja keinoista vaikuttaa omiin päästöihin.

Sosiaalisesti kestävä monipaikkaisuus

Asukkaiden hyvinvoinnin ja alueen elinvoiman edistäminen on yksi tärkeimmistä kuntien tehtävistä (Jurmu 2021). Yhteiskunnan kiihtyvä muutosvauhti haastaa kuntia jatkuvaan uudistamistyöhön. Sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä monipaikkaisuus edellyttää toimia, joilla tuetaan monipaikkaista elämää viettävää henkilöä kiinnittymään molempiin paikallisyhteisöihinsä. Harvaan asutulle alueelle lyhyemmäksi tai pidemmäksi aikaa saapuva uusi, 'ulkopuolinen' asukas tarvitsee tietoa paikallisista tapahtumista ja palveluista kokeakseen kuuluvuutta yhteisöön. MOPPI-asukashaastattelussa tuli esille, että monipaikkaiset asujat eivät aina löydä tietoa paikallisista tapahtumista ja palveluista, vaikka olisivat niistä kiinnostuneita.

Etätöitä tekivät ennen koronapandemiaa yleisimmin korkeasti koulutetut asiantuntijat tyypillisimmin kaupunkiseuduilla. Lisääntynyt yli(maa)kunnallinen pendelöinti työn perässä on lisännyt monipaikkaisuutta, mutta se ei ole samassa suhteessa vahvistanut maaseudun paikallisyhteisöjä, koska vapaa-aika vietetään vakituksessa asuinpaikassa. Jakamis- ja alustatalouden ratkaisuilla voitaisiin lisätä yksityisomisteisten asuin- ja toimitilojen vuokrakäyttöä ja lisätä samalla yhteisöllisyyttä. Yritykset ovat MOPPI-yritysselvityksen (Simunaniemi & Heinonen 2021) mukaan hyvin kiinnostuneita käyttämään yhteiskäyttöisiä toimistotiloja, niin sanottuja 'etätöhubeja', joko yksittäisiin liiketapaamisiin tai jatkuvaan toimistokäyttöön. Tärkeää on tilojen hyvä varustelutaso, helppo saavutettavuus ja myös sijainti lähellä lounaspalveluita.

MOPPI-asukashaastattelussa (Kupila & Hentilä 2021) kävi ilmi, että luonnon läheisyys ja sen tuomat mahdollisuudet ovat monipaikka-asujille keskeisin maaseudun vetovoimatekijä. Kehitystoiveet koskevat jätehuoltoa, teiden kunnossapitoa, julkista liikennettä ja palvelutarjontaa. Keskeinen etätöiden mahdollistaja ovat toimivat tietoliikenneyhteydet.

MOPPI-kuntaselvityksen (Rieki & Hentilä 2022) perusteella kuntaorganisaatioiden ulkopuolisten asiantuntijoiden hyödyntäminen kuntien uudistusprosesseihin on määrältään ja laadultaan vaihtelevaa ja satunnaista. Vuorovaikutus kuntayhteisön eri toimijoiden kanssa on usein hallintolähtöistä, vaikka asiantuntijuus rakentuu kunnissa yhteistyön kautta ja erilaisten osaamisten yhdistämistä pidetään tärkeänä.

Taloudellisesti kestävä monipaikkaisuus

Vapaa-ajan monipaikkaisista asujista suuri osa on eläkeläisiä. He eivät kuitenkaan juuri kasvata

maaseutualueen elinvoimaisuutta tai verotuloja, koska esim. monipuolisempien terveystalveluiden takia kotikuntaa ei haluta vaihtaa. Monet työelämässä olevat ovat kiinnostuneita työskentelemään vapaa-ajan vieton näkökulmasta houkuttelevalla alueella, usein maaseutumaisissa kunnissa. Myös yrittäjäksi ryhtyvälle tärkeä kriteeri yrityksen perustamispaikkakunnalle on oma asuinpaikka. Jos maaseutualueella ei ole vetoaoma asuinpaikkana, ei sinne perusteta yritystä eikä sinne muuteta työhkään perässä – etenkin jos sitä on mahdollisuus tehdä etänä. Siksi maaseutumaisten kuntien on ensisijaisesti panostettava asukasviihtyvyyden kautta rakentuvaan vetoaomaan, jotta etätöytä tekevät viipyisivät pitempään vapaa-ajanasunnoillaan tai jopa muuttaisivat kokonaan maaseutukuntaan. Pitovaoma lisäisi maaseudulla jo asuvien kannustaminen työllistymään yrittäjinä, jolloin työpaikan vuoksi ei ole tarvetta muuttaa muualle.

Etätöytä ja monipaikkaisuus näkyvät yritysten toiminnassa, kun ennen tiiviisti samassa työpiiteessä työskennelleet tiimit toimivatkin verkon välityksellä. Kun alue on asuinalueena vetoaomainen, myös todennäköisyys löytää sinne osaava työntekijä on suurempi. Toisaalta ketterät yritykset voivat kääntää ajatuksen myös toisin päin: jos osaavat työntekijät asuvat jossain muualla ja työtä pystyy tekemään etänä tai monipaikkaisesti, miksei yrityksen kannatakin kehittää toimintaansa osajien sijainnin suuntaan. Sen sijaan kuntatyönantajien asenteet kunnan omien työntekijöiden etätöytäskentelyyn koettiin paikoin kielteisiksi. Tämä on ristiriidassa kunnan strategian kanssa, jos tavoitteena on muualta tulevien monipaikkaisten asukkaiden määrän lisääminen.

Monipaikkaisten asukkaiden palvelutarpeet voivat avata uusia liiketoimintamahdollisuuksia yrityksille, esimerkiksi kiinteistön huolto, rakennus- ja korjauspalveluita, kuljetuspalveluita sekä hyvinvointiin ja harrastuksiin liittyviä liikunta- ja terveystalveluita. Myös etätöytä ympärille voi syntyä uudenlaista liiketoimintaa, kuten jaettuja etätöytätiloja ja niihin liittyviä lounaspalveluita. Kunta voisi edistää etätöytätiloihin liittyviä liiketoimintamahdollisuuksia kartoittamalla kiinnostusta tilojen tarjoamiseen ja auttamalla markkinoinnissa. Koronan vauhdittamasta monipaikkaisuudesta ovat toistaiseksi hyötynneet eniten ne alueet, joissa on runsaasti vapaa-ajan asumista ja matkailua, esimerkiksi Kalajoki ja Kuusamo. Matkailun jaksottuminen eri vuodenaikoihin heijastuu monipaikkaisten asujien ja etätöytä tekevien palvelutarpeissa. Esimerkiksi Kuusamossa ilmeni, että lasten mahdollisuus käydä koulua paikkakunnalla pidensi perheellisten etätöytäjaksoja. Kesäajan matkailuun profiloituvalla Kalajoella, jossa oli muutoin panostettu esimerkiksi jaettujen etätöytätilojen kehittämiseen, ei vastaavaa tarvetta ilmennyt.

Etenkin väestöltään vähenevien ja vanhenevien kuntien monipaikkaisuuden kehittämispuheesta erottuu havaintojemme mukaan pohjavire, jossa monipaikkaisuuden toivotaan tuovan paikkakunnalle uusia pysyviä asukkaita (‘maallemuuttajia’), koska vaihtoehtona on muuttotappioiden myötä pienenevät verotulot ja etäämpänä sijaitsevat talvelut. Koska maamme väestökasvu perustuu pitkälti maahanmuuttoon, voisi maahanmuuttajien houkuttelu olla maaseutumaisille kunnille yksi mahdollisuus kääntää kehityksen suuntaa. Laajamittaisen maallemuuton sijaan maahanmuutto keskittyy erityisesti Uudellemaalle ja kaupunkimaisiin yhdyskuntiin, joiden vetoaoma lisäävät etnissosiaaliset tekijät. MOPPI-hankkeen kohdemaakunnassa Pohjois-Pohjanmaalla on Lapin, Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan kanssa vähiten ulkomaalaistaustaisia asukkaita. (Maahanmuuton tilannekatsaus 2021). Tätä väitettä vahvisti asukashaastattelu, jossa maaseudulla asumista ja etätöytä kokeillut ulkomaalaistaustainen perhe aikoi muuttaa pois, koska koki kaupunkimaisessa ympäristössä olevan lapsille enemmän harrastus- ja kouluttautumismahdollisuuksia.

Monipaikkaisuus huomioitava aluesuunnittelussa

Paikkariippumattomuus haastaa totuttuja toimintatapojamme ja aluesuunnittelua, kun syntyy uudenlaisia tarpeita (Kupila 2022). Johtopäätöksemme on, että monipaikkaisuuden edistämiseksi maaseutualueiden kuntien ja aluekehittäjien on huomioitava työikäisten vapaa-ajan asukkaiden ja yrittäjien tarpeet osana elinvoima- ja maankäyttöpolitiikkaansa. Tarvitaan veto- ja pitovaomatekijöitä edistäviä strategisia valintoja niin julkisella sektorilla kuin yritystoiminnassakin (Kuisma

& Sauri 2021). Kuntien ei kannata tarjota kaikille kaikkialla samaa: kuntien tulee tunnistaa oma potentiaali ja profiili monipaikkaisuudessa (Rieki, 2022). Kunnissa on syytä pohtia, onko monipaikkaisuus ilmiönä jotakin, jota erityisesti halutaan edistää vai onko painopiste muissa kehittämistoimenpiteissä.

Monipaikkaisuus on myös käsitteenä melko uusi eikä sitä sanana välttämättä käytetä kunnan kehittämiseen liittyvässä keskustelussa. Kannustamme maaseutumaisten alueiden kehittäjiä selvittämään monipaikkaisuuden käsitettä oman toiminta-alueensa näkökulmasta ja kehittämään alueita eri toimijaryhmien odotukset, tarpeet ja osaamiset yhdistäen. Monipaikkaisuus voi tulevaisuudessa vahvistaa alueellista tasapainoa, jos koulutetut ja luovat ihmiset etsivät asuinympäristöstään luonnonläheistä elinympäristöä ja kuljettavat työpaikkansa mukanaan maaseudulle (Lehtonen & Vihinen 2020). Toisaalta monipaikkaisuus ja edistyneet etätyöt tukevat teknologiset ratkaisut voivat myös johtaa alueellisten erojen korostumiseen, kun asuinpaikan valintaa ei enää rajoita työpaikan fyysinen sijainti. Lopputulos tiivistyy siihen, mikä alue on yksilön näkökulmasta 'mukava paikka asua' ja missä on omaan tilanteeseen soveltuvat kulkuyhteydet. Yksittäinen maaseutumainen kunta voi olla voittaja tai häviää riippuen siitä, kuinka veto- ja pitovoimaiseksi kunta mielletään asukasnäkökulmasta.

Monipaikkaisuuden ja etätyön edistämisen kannalta olennaista on yleinen tiedon jakaminen ja keskustelu monipaikkaisuudesta. Eri toimijoiden keskinäinen tiedonvaihto ja verkottuminen koetaan myös tärkeäksi - myös kunnat voisivat oppia toisiltaan. Erään kuntatoimijan sanoin: *"Mitä muut kunnat ovat kokeilleet, mikä toimii ja ei toimi. Näin kaikki eivät tekisi samoja virheitä ja onnistumisen paikat löydettäisiin helpommin."*

Kestävyyshaasteet toimenpiteiden valinnassa

Ihmisten elämän ja arjen monipaikkaisuus tulisi huomioida hajautettujen yhdyskuntien kestävien ratkaisujen innovoinnissa, kehittämisessä ja levittämisessä (Lehtonen & Vihinen 2020). MOPPI-hankkeen havainnot tukevat Rannanpään ja kumppaneiden (2022) Kohti kestävää monipaikkaisuutta -policy briefin ehdotusta, että vähäpäästöistä, uusiutuviin energianlähteisiin pohjautuvaa liikkumista ja harvaan asuttujen alueiden julkista liikennettä kehittämällä voidaan tukea ekologista kestävyttä. Muun kuin fossiilipohjaisen autoilun infrastruktuuria kuten sähkö- ja biokaasuautojen latauspisteitä tarvitaan myös harvaan asutuilla alueilla (Huovari, Vihinen, Kotavaara, & Härmälä 2020). Pääteiden ja junarataverkostojen ulkopuoliset alueet jäävät joukko-liikennepalveluiden ulkopuolelle, jos liityntäliikennettä ei turvata.

Yhteiskunnan tasa-arvoisempaa suunnittelua varten tulisi ymmärtää paremmin, millä tavalla alueita käytetään vuoden eri aikoina ja mikä merkitys alueiden monipaikkaisella ja osa-aikaisella käytöllä on yhteiskunnassa (Lehtonen & Vihinen 2020). Koronapandemian alkuvaiheessa siirtymä vapaa-ajanasunnoille etätöihin ja mökkityyppisten asuntojen ostoinnoston kasvoivat, mutta näiden ilmiöiden pysyvyyttä on vielä vaikea arvioida. Monipaikkaisuusilmiön kausittaisuus haastaa julkisten ja yksityisten palveluiden järjestämistä, kun palveluiden kysyntä vaihtelee eri vuodenaikoina. Kuntien on ratkaistava, miten ne tukevat ympärivuotista monipaikkaisuutta ja vahvistavat kausittaista toimintaa esimerkiksi kausityövoiman tarpeisiin räätälöidyillä palveluilla kuten lisäämällä lyhytaikaiseen ja joustavaan vuokraamiseen soveltuvien asuntojen tarjontaa. Harkitsemisen arvoista on myös, kuinka matkailupainotteisissa maaseutumaisissa kunnissa voidaan tehdä yliaalueellista yhteistyötä, esimerkiksi talvi-/syyspainotteisen Kuusamon ja kesäpainotteisen Kalajoen kesken. Kuntien intresseissä on myös kiinnostaa kansainvälistä kausityövoimaa ja tilapäistä projektityövoimaa pidemmiksi jaksoiksi ja jopa vakituisiksi asukkaiksi. Monipaikkaisuuden vaikutukset kunnan tuottamisen palveluiden tarpeelle varsinkin niin sanotuilla mökkipaikkakunnilla voivat olla taloudellisesti merkittäviä, joten keskustelua vapaa-ajan monipaikkaisuuden kustannuksista (Rannanpää ym. 2022) ja mahdollisen kaksoiskuntalaisuudesta kunnallisverovaikutuksista (Niinimäki, 2022) on syytä jatkaa.

Osassa maaseutumaisista kunnista on korkeat odotukset monipaikkaisuuden myötä lisääntyvään maallemuuttoon. Etätöitä tekevien lisäksi tyypillinen monipaikkainen ryhmä ovat omalla vapaa-ajan asunnollaan aikaa viettävät vanhemmat pariskunnat. Erityisesti uusia asiakasryhmiä tavoittelevat yritykset hyötyisivät monipaikkaisuutta elämää viettävien ryhmien monipuolistuminen. Yksi osa-alue nousee kuitenkin kaikkien toimijaryhmien osalta keskeisenä ratkaistavana haasteena sekä monipaikkaisen elämän ja etätöiden edellytyksenä: digitalisaatio ja toimivat tietoliikenneyhteydet. Etätö mutta myös muut jokapäiväiset toiminnot ovat riippuvaisia tietoliikenneyhteyksistä. Oli kunnan strateginen valinta monipaikkaisuuden suhteen mikä tahansa, tietoliikenneyhteyksien toimivuus on joka tapauksessa välttämätön edellytys.

Lähteet

- Haukkala, T. (toim.) (2011). *Monipaikkaisuus – Ilmiö ja tulevaisuus*. Sitran selvityksiä 54.
- Huovari, J., Vihinen, H., Kotavaara, O., & Härmälä, V. (2020). *Monipaikkaisuuden tunnistaminen muuttaa väestö- ja aluekehityksen kuvan Suomessa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy Brief 7/2020.
- Jurmu, L. (2021). Lectio Praecursoria: Millaisella asiantuntijuudella tulevaisuuden kunta rakennetaan? *Focus Localis*, 49(2), 87–91.
- Keyriläinen, M. (2021). Työolobarometri 2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:36. Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-804-2>.
- Kuisma, J. & Sauri, P. (2021). *Etätö ja monipaikkaisuus Suomessa*. KAKS Kunnallisalalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 121.
- Kupila, A. (2022) *Kestävää paikkariippumattomuus aluesuunnittelussa*. Diplomityö. Arkkitehtuurin yksikkö, Oulun yliopisto.
- Kupila, A. & Hentilä, H.-L. (2021). *Monipaikkainen elämä ja työnteko Pohjois-Pohjanmaan maaseudulla: teemabaas-tattelujen tuloksia*. Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutin julkaisuja 6/2021.
- Lehtonen, O. ja Vihinen, H. (2020). Kohti kestävästä monipaikkaista yhteiskuntaa. *Maaseutututkimus*, 1, 103–111.
- Maahanmuuton tilannekatsaus 1/2021: Suomen väestö monimuotoistuu – vaihtelua on alueittain. Valtioneuvosto 13.4.2021. URL: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/suomen-vaesto-monimuotoistuu-vaihtelua-on-alueittain>
- Maaseutupolitiikan neuvosto. (2020). Maaseutupolitiikan politiikkasuositukset 2020:3. Sisältöä, osaamista ja arvioitua tietoa kuntien elinvoimaisuuteen, hyvinvointi- ja turvallisuustyön uudistamiseen (SOIHTU) –hanke. URL: <https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/MANE-politiikkasuositukset/Maaseutupolitiikan-politiikkasuositukset-3-2020-SOIHTU-luonnos.pdf>
- Niinimäki, K. (2022). *Kesämökeilijöiden vaikutukset kaksokoiskuntalaisina ja muuten maakuntien talouksiin*. Jyväskylän yliopiston Informaatioteknologian tiedekunta.
- Peltomaa, J. ja Saukkomaa, M. (2022). *Alueidenkäytön kehityskuva. Kevään 2022 työpajojen tulokset*. Suomen ympäristökeskus.
- Pitkänen, K. ja Strandell, A. (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun uusi aika*. 26(2–3), 6–23.
- Puhakka, E. (2021). Monipaikkaisuuden merkitys maaseudun palvelurakenteen kehittämisessä. LuK-seminaari ja -tutkielma. Maantieteen tutkinto-ohjelma. Oulun yliopisto.
- Rannanpää, S.; Antikainen, J.; Aro, R.; Huttunen, J.; Hovi, S.; Pitkänen, K.; Strandell, A.; Nurmio, K.; Rehunen, A.; Vihinen, H.; Lehtonen, O.; Muilu, T. ja Weckroth, M. (2022). *Kohti kestävästä monipaikkaisuutta. Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy Brief 2022:4
- Rieki, S. (2022). *Maalta kaupunkiin, kaupungista maalle. Monipaikkainen asuminen osana kaupungin ja maaseudun vuorovaikutusta*. Diplomityö. Arkkitehtuurin yksikkö, Oulun yliopisto.
- Rieki, S. ja Hentilä, H.-L. (2022) *Maaseudun monipaikkainen asuminen, yrittäminen ja etätö Pohjois-Pohjanmaan kunnissa. Kuntakyselyn raportti*. Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutin julkaisuja 2/2022.
- Simunanieni, A. ja Heimonen, S. (2022). *Monipaikkaisuus, etätö ja digitalisaatio Pohjois-Pohjanmaan yrityksissä. MOPPI-hankkeen yritys selvitys*. Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutin julkaisuja 1/2022.
- Sutela, H., & Pärnänen, A. (2021). *Koronakriisin vaikutus palkansaajien työoloihin*. Tilastokeskus.